

nével és a kemény metállal. Nagyon kevesen ismerik őket, de Japántól Kanadáig, és többnyire a zenei szakma azért. És persze a hip-hop. Az erdélyi magyar hip-hop huszonéve létezik, csak senki nem tud róla a szubkultúrán kívül, mert, legalábbis ami a zenét illeti, nem a központokban zajlottak a dolgok, hanem Csíkszeredában és Károlyban. Csekkoljátok le az Erdély Rapet. Szerencsére nincs róla statisztika, de Károlyban többen játszanak valamilyen hangszereken, mint nem.

Károly a nyelv. S ha már gázszerelő. Az egyik károlyi gázszerelő haverom híres mondása reprezentálja talán legjobban a várost. Ő mondta egyszer a kocsmában az egyik idelátogatónak: „Lehet, hogy máshol szopsz, de Károlyban szopol!” És a zene, persze.

NAGYSZALONTA – SALONTA – GROBSALONTHA

Zuh Deodáth

NAGYSZALONTA, AVAGY EGY VÁROS DÉLIBÁBJA

Nagyszalontáról két dolog jut a magyar nyelven átlagosan iskolázott polgár eszébe. Irodalmi ízléstől függetlenül az, hogy Arany János, és muzikalitástól függetlenül az, hogy „Serkenj fel, szabad nép...”. Ez a két információ máris bőven tartalmasabb, mint amit egy átlag partiumi településről tudunk. És mind a kettő kulturális természetű. A város azonban mégsem kultúrájáról, de nem is természeti kincseiről híres. Hanem a benne élő „öslakosok” tudatáról. A szalontaiak nem a rövid távú boldogulás vagy a folyton gazdagodó, hosszú távon gondtalan élet mellett igazán elkötelezettek. Hanem amellet, hogy ők a nagy Alföld déli felének sajátos közössége, amely inkább a Debrecen melletti hajdútelepülések vidékének exklávéjában él, mint Bihar megye déli szegletében. Lételeme pedig a függetlenség, a szabadság és az ehhez tapadó büszkeség.

Egész életemben úgy tudtam, hogy a családom apai ágon nem egyszerűen szalontai, hanem a két városalapító Zuh nemzetség sarja. Ezt nagyjából megerősíti a családnév meglehetősen ritkasága, annak bizonytalan, de valószínűsíthetően németből eredő formája (amely illik egy erősen kérdéses eredetű hajdúfamíliához). Ehhez járul még az évszázados református hit (vagy legalábbis annak megingathatatlan tudata). És persze az életforma. De ne szaladjunk ennyire előre.

Némi döbbenettel konstatálták eleim, hogy a hír igaz: a település alapításának négyszáz éves évfordulójára állított sztelén, az egykori iparosított-honhoz közeli útkereszteződésben, a Bethlen Gábor fejedelem féle katalógus hiteles dokumentumai nyomán csak egy Züh nevű família szerepel. Tévedtünk volna, és mégis ilyen makacsul költöttük hozzá magunkat ehhez a büszke hajdútudatú közösséghez? Rajtam mégsem vett erőt megdöbbenés, legfeljebb az a gondolat foglalkoztatott, hogy vagy a név ered egy másik német szóból, vagy pedig időközben módosult annak írásmódja. Vagy talán a lista legújabb transzkripciója nem vette figyelembe a német–magyar *Kurrentschrift* azon tulajdonságát, hogy az „u” és az „n” megkülönböztetése érdekében felülvonással választják el a magánhangzót a hasonló írott alakú mássalhangzótól. Vagyis azzal a megoldással, amellyel egyébként az *Umlautot* is jelölik. Mondtam is otthon, hogy nincs itt semmi látnivaló, sőt egyáltalán nem biztos, hogy mi tévedtünk. Ugyanakkor érdemes feltenni a kérdést, hogy mi is a tétje ennek az eredetiség-históriának? Az amúgy bizonytalan „ősiség” igazolása egyébként sem túlságosan érdekes tevékenység. Másrészt nem tudom, hogy tulajdonképpen mi is derült itt ki? Hogy a család neve eredetileg nem az, aminek hittük? Harmadrészt pedig ott a nagy kérdés, hogy milyen is az a közösség, amelyhez tartozni akarunk? Szalonta sajátos társadalmának még sajátosabb története nehéz, és egyáltalán nem dicsőséges, még ha ez is adja jellegzetes szépségét. Kívülről nézve viszont talán mégsem annyira vonzó ez a történet, hogy a történelem homályába burkolózó eredetünk révén írjuk bele magunkat. Ha lehetőségeinken felül szerettünk volna teljesíteni, akkor cipszernek, belső-erdélyi németnek (helytelen, de hagyományos megnevezéssel: „szásznak”) vagy egyenesen zsidónak kellett volna vallanunk magunkat annak érdekében, hogy a család kevésbé előkelő származását palástoljuk. Ennek ellentmond viszont a helyiek problematikus viszonya a németekhez, illetve az, hogy sok ágon futó protestáns keresztény gyökereink révén a helyi izraelita közösséggel is tiszteletteljes, már-már joviális viszonyt folytattunk, de hitéleti és mentális szempontból párhuzamos világokban élünk. Szalonta nem volt a városi nagy-

polgárság elegáns szalonja (ahogyan Arany Jánost sem szülte oda), annak ellenére, hogy a helyiek tudata – éppen a *libertas* eszméje nyomán – csakis „városi” lehet. Viszont a hely maga városiasságot csak nyomokban tartalmaz. De akkor mi is az, amiben a család ősiségének legendájával kereshettünk volna vélhető menedéket?

Szalontán mindenki vágott tyúkot és disznót, emellett majd’ mindenkinek volt olyan fészere, amelyben kisiparos tevékenységhez szükséges szerzőmokat tartott. Nem felettébb urbánus berendezkedés, bár a tényállás jellegzetes. No de mi viszi mégis a városi tudatú lakosságot arra, hogy falusi körülmények között éljen? A szükség. De hogy fér ez össze a szabadsággal?

Ennek a fokozatosan kiéleződő ellentmondásnak köszönhetően mondhatjuk, hogy Nagyszalonta csalóka hely. Nem az, mint aminek mutatja magát. Ennek főleg történeti gyökerei vannak, nem pszichológiaiak. Pszichológiaiak a következmények, de nem az okok. Az említett történeti gyökérszet egyik fő ere, hogy Bocskai 1606-ban valóban idetelepített feltehetően a mitikus számra rímelő háromszáz hajdúcsaládot, és várost alapított. De ezeknek az embereknek a letelepítés után száz évük sem volt a konszolidációra. A század végére, bő huszonöt évre megérkezett a váradi szandzsák. De igazság szerint nem a törökök pusztító akarata volt a döntő, hanem főleg a konjunktúra pusztított: vagyis a gyenge állam és az állandó villongásoknak való kitettség. A lakosság először biztosabb, megközelíthetlenebb helyre menekült, majd a török elvonulásával visszatért. Mire véget ér a pár évtizednyi kuruc idő, addigra az új, immáron erős és rendezett császári államban elveszítették a fedelemség korában kapott, de igazság szerint eddig sem sok hasznot hajtó, mentalitásuk számára viszont nagyon fontos nemesi kiváltságaikat. Amelyért száz esztendeig voltak képesek eredménytelenül pereskedni. A német-római vagy osztrák császárokkal való pereik csak erősítették ezt a, valljuk be, a 18. század végére erősen fantom-tudatot. Mint a végtagét, mely bár nincs ott, de mégis érezzük.

A végvári rendszer felszámolásával ráadásul itt katonákra sem volt szükség. Így megmarad az, ami a nagy Alföld szélén a leginkább működhet: a mezőgazdaság. Ezt viszont a gazdálkodásra sohasem fogékony helyiek főleg arra használták, amire első fokon hasznosítható: önellátásra. A szalontai szabad, kisenemesi tudatú gazdálkodó emberek nem birtokokat művelnek, hanem maguk termelték azt, amit megettek. Emellett valamikori megkülönböztetett szabadságuk tudatában próbáltak városias tevékenységeket folytatni, amelyekhez ilyen körülmények között nem sok affinitásuk volt. De túlzott érzékük a gazdálkodás iránt sem. Ennek a se nem ilyen, se nem olyan

állapotnak köszönheti a város azt a rengeteg szőlőskertet, amely kifejezte a helyiek igényét a városi emberhez illő borfogyasztás iránt, miközben megfeledeztek arról, hogy az alföldi, zsíros talaj csak a legkatasztrófálisabb borszőlők termesztésére alkalmas. Az önellátó bortermelés legalábbis cserekereskedelmet igényel, vagyis egészséges borszőlők megvásárlását a saját termelésű kiváló minőségű élelmiszerért vagy bortermő dombságokba fektethető pénzek megkeresését az alföldi adottságok között. De ez az évszázadok során mintha senkinek nem jutott volna eszébe.

A lelkiület változásai innen már érthetőbbek. És az is, hogy miért viselkedik az önellátó élelmiszertermelés rendszerében a városi ember parasztként, annak ellenére, hogy igazság szerint ő kisiparos, aki tímárokodik, suszterkedik, kereket, háztáji eszközöket készít, vályogot vet, vagy daramalmot üzemeltet. A szalontai ember tehát felemás módon szocializálódott a városi léthez. Már régóta nem gazdálkodott úgy istenigazából, de odáig még nem jutott el, hogy a kisipar űzésén túlra merészkedjen. Mert tudjuk, hogy a fésűt és cipőt nem elég elkészíteni, de el is kell adni. Az eladott portékából kapott pénzt pedig be kell fektetni ahhoz, hogy a város valóban város legyen. Vagyis egy olyan hely, ahol feltámad az igény a szépre, ékesre, nemesre, fenségesre. Valamint arra, hogy hetente legalább egy este embertársaikat elemző hangos és mozgó előadások után beszélgetéseket folytassunk.

Talán ezért alakult úgy, hogy a város legnagyobb kulturális kezdeményezését (Arany János emlékhelyét) nem a város előljárói tették. Hanem az innen elszármazott poeta doctus művelt, irodalmi ambíciókkal felvértezett bankár fia, akit apja úgy nevelt, hogy értsen ahhoz, amihez Szalontán strukturális szinten nem értettek, vagyis a pénzhez. Ezért alakult úgy, hogy a hagyományosan Debrecenben továbbtanuló helyi ifjúság szüleivel közelharcot kellett vívnia a környező falvak lakosságának, hogy ha a vágóhíddal szemben, de mégis felépítsék az állami gimnáziumot. És talán ezért lehet az, hogy szalontainak lenni máig kihívás. Az ember képes eltávolodni attól a helytől, amely felemás városiasságának köszönhetően megértette vele, hogy a társadalmaknak bizony története van. De ennek ellenére igazán visszatérni ide mégsem tudna soha. Pedig valahol titkon érzi, hogy ez nem lenne minden akarata ellen való.